

Ganges (Erau, a la ratlla del Gard) en els Cevennes (NNO, de Montpellier), on vivia Fabre d'Olivet († 1825); avui *tut* «trou» a Juzet de Luixon (*Bouts d. Mou.* iv, 82). En català només en tinc dues dades directes, en el centre de l'àrea de *tuta*: el *Tut dels Mallois*, cova en el terme de Ripoll, pujant cap a Salter (CATorras, *Pirineu Cat.* iv, 51); i «camaranchón, covachón miserable, barraca petita» a Beget (*DAG.*). Però l'usà NOller en una narració d'ambient cerdà: «els carrerets del poble, formats de casetes --- llançant --- l'alè pudent de l'aixoll ---; uns pobres habitants --- dins d'aquells miserables *tuts*, la recollida esglesieta ---» (O. C. ix, 284.10f.).

En llocs i dates ben llunyanes reapareix el masc., i amb *-t*-interna: «*tuto*: canilla» a Xile (E. Montenegro, *Mi tío Ventura, cuentos populares chilenos*, p. 248). D'altra banda el bon romanista-arabista JMtzRuiz, recull 10 cites del mot *tute* (sens dubte mossarabismes, amb *-ru > -t* castellanitzat) «piezas tubulares, abel·lotadas o esféricas, del collar árabe llamado *jayte*» en (*Scritti Ling. G. B. Pellegrini*, 1980, 799). Potser, doncs, a Xile era un antic andalusisme de nissaga mossarab.

Fins ben lluny de Cat. i dels Pirineus, en trobem ecos, amb formes o significats que ja no coincideixen tant, però amb *-d-* i no pas *-t-*-interna: *tuda* «cueva hecha en la falda de un monte, que sirve para guarecerse las personas y el ganado» (Zamora; *D'AcadEsp.*).

Així ens sentim motivats a identificar amb el nostre mot diversos NLL occitans, on també hi ha *-d-*, però que alhora s'hi lliguen per altres raons. Ja hem vist que Polge (que no sé si es fixa en la coincidència) ens informa que damunt la *tuta* amb font, en el Gers, hi ha una penyalosa muntanya on s'alça un santuari de la Verge, anomenat de *Tudèt* [*< -ELLU*] que és lloc de «pèlerinage du Gers» (*TdF*); damunt Ganges, on vivia Fabre d'Olivet, els mapes ens situen la important serra dita «Roche de la *Tude*»; podrien ser idèntics amb aquest lloc, o en tot cas hi han de ser a prop, dos que registra el *TdF*: «*Latude* (Hérault), nom de lieu et de famille languedocien» i *La Tude*, montagne voisine de Montdardier (Gard); en tot cas n'és ben lluny *La Tude*, afluent de la Lisonne (Dordonha).

En fi, la identitat és perfecta en una vall dels Alps Rètics: *tuta* «höhle» en el ladí dolomític de Val Gardena. Hubschmid pretén (sense donar més explicacions ni proves, ni gaire coneixement del mot català i pirinenc) que és «pre-indoeuropeu» (*Pyrenäen-wörter vorrömischen Ursprungs*, 35); no podem donar gaire importància a aquesta opinió, com sigui ben sabut que l'erudit i poc crític col·lega veu pre-romà pertot (sempre que no sap alguna vaga assonància en cèltic, dicatamina «pre-indoeuropeu»), car altrament no s'ocupa de mots que no li donin tast de pre-romà, però el sol fet de tractar-se d'una cova o cavitat és raó escassa per trobar-hi aquest tast.

Si això fos un terme d'arcaica gènesi autòctona dels Pirineus i Alps ni el retrobariem en països exòtics (Xile, Suècia, Mossaràbia), ni ens explicariem fàcilment l'alternança *-t/d-*, ni la varietat de significats con-

crets entorn de la idea de 'canut, canó, estreta galeria'.

Ja Schuchardt, c. 1890 (*BhZRPb.* vi, 52), va estudiar la família del gc. i llgd. *tutel* 'tub, canut' (*tutel* tuyau, Sauvages), fent notar que l'alternança en la consonant interna dona mostra evident que això era el mateix mot que el prov. *tudèu* id. (que és el que, amb fonètica gascona, tenim en el nom de Notre Dame de *Tudèt*); d'altra banda, però, hi emparellava altres mots en *-t-*-interna, i amb altres, però semblants significats: bearn. *tute*, *tutou* 'corn de pastor', *tutel*, *tutou* 'coll d'ampolla' i bc. *tuta* «corne, cornet à bouquin».

En *DCEJ/DECH* (TUÉTANO, V. 687a30ss.) jo hi afegia molt més. Entre altres coses, formes que coincideixen fonèticament amb les nostres, en forma perfecta: logud. *tútturu* «cannello», campid. *tuttúrigu* «collo di ampolla» (MLWagner xxxiv, 584). Ja llavors hi assenyalava més parentela a Amèrica del S.: Equador *tuto* «cañuto, tubo» (Lemos); Xile *tutos* i *tutro*, però segons el context de Guzmán Maturana (*Don Pancho Garuya*, p. 91) sembla que en el sentit de 'moll de l'os'. En fi, acabava ja, constatant que el nostre *tuta* havia de ser un representant més d'aquesta família. Almenys pel que fa al masc. *tut*, ja ho havia dit Millardet (en el seu estudi sobre el poema de G. Ader, *Ann. du Midi* xvii, 370).

D'altra banda enllaçant-se amb l'accepció bearnesa i basca, hi ha no sols el port. dial. *tutar* (Beira *tutar* por um corno «soprar») sinó també els mots al. *tuten* 'tocar la trompeta', i d'altra banda *tüte* 'paperina, cucurulla', que si no m'enganyo ja hi va relacionar Schuchardt. Tanmateix no ens aturem aquí dins el germànic, perquè si en alemany és la corneta, afegeixo ara que en suec *tutning* és 'el xiulet que va amb la sirena del vapor' (sóc home amb trenta anys d'experiències amb transatlàntics).

Vet aquí doncs la racional explicació semàntica i etimològica: es tracta sempre de canuts i tubs, per una banda els que serveixen com a instrument de vent, d'on l'onomatopeia *tutut*, *tururut* etc.; d'altra banda, amb evolució cap a una idea més abstracta, altres tubs, canuts, canonades —i canó o galeria subterrània. Per aquest costat arribem al mot universalment conegut: el fr. *tuyau* 'tub'.

Deixant de banda suposicions ben improbables, de mera aparença, envers un radical diferent, molts romanistes es van adonar aviat que el fr. *tuyau* no era altra cosa que la correspondència fonètica de l'oc. *tudel*, *tudeu*, estudiat per Schuchardt: car en francès, on la *-t-* intervocàlica cau del tot, *TUTELL-* passa a *tucau*, i d'aquí forçosament a *tuyau* (com *fabliau* < *fablèl*, fr. ant. dial. *iaue* < *eaue* AQUA etc.). Tot depèn de la data en què queda petrificada l'onomatopeia: si *tūtu/tūta* hi queda ja en el nivell ll. vg. o romànic primitiu, es va a oc. *tudel*, fr. *tuyau*, oc. *Tudo*, gc. *Tudet*, Zamora *tuda*; si l'onomatopeia segueix en vigor, la *-t-* resta fins avui: cat. i gc. *tuta*, gc. i llgd. *tutel*,² xilè i equatorià *tuto*.

De la forma *tudell* corresponent al fr. *tuyau* no deixem de tenir alguna cosa en català. Poca: ha de ser això el mot que apliquen les nostres manescalies me-